

DE KATHOLIEKE VLAAMSE MEISJESBEWEGING IN DE OORLOGSJAREN (1914 - 1918)

In de eerste maanden van de oorlog viel de Meisjesbeweging uiteen. Toch is er meer leven geweest dan men bij het doorlezen van haar kronieken zou denken. Van de 28 vooroorlogse bonden bleven er vier actief; er werden vijf nieuwe stichtingen toegevoegd. Welke houding namen die negen bonden aan tegenover de tegenstellingen in het vlaamsgezinde kamp? Werden de meisjesstudenten beroerd door het activisme of bleven ze even weinig politiek geïnteresseerd als voor de oorlog?

In het vrije Belgische gebied was het vooroorlogse „'t Klaverke” werkzaam in Veurne¹. Noch tijdsituering, noch politieke positiebepaling zijn bekend. Volgens het getuigenis van M.-E. Belpaire, die de bond bezocht in december 1915 en in oktober 1916, was het een „Vlaamse vereniging, die de keur verzamelde van de vrouwelijke jonkheid van Veurne en 't omliggende”². Volgens haar waren er een twaalfstal leden, die Vlaamse teksten en liederen lazen, voordroegen en zongen. Blijkbaar werkten ze in de geest van het vooroorlogse ideaal van de Vlaamse zelfvorming. Enkele leden van de bond - waren het meisjesstudenten? - waren ingeschakeld in de werking van de „Océan”, de te Veurne gestichte instelling voor hulp aan de soldaten. In hoeverre de leden meewerkten aan de door M.-E. Belpaire gepatroneerde werking op medisch, sociaal en zedelijk vlak voor de werksters en verpleegsters uit de soldatenverblijven en voor de kantwerksters van Veurne en omstreken, is niet duidelijk.

In bezet gebied hervatte „Klimop” te Antwerpen onder impuls van M. Brughmans zijn werkzaamheden niet lang na het uitbreken van de oorlog³. De leden ontmoetten elkaar op hun maandelijks vergaderingen, waarvoor ze telkens de toelating van de Duitse bezetting moesten vragen. De bond bleef zeker werkzaam tot in december 1917. Waarschijnlijk zelfs tot het einde van de oorlog⁴.

1. De bond werd gesticht in december 1913, door G. Persyn. Zij was de dochter van notaris H. Persyn, lid van „Eigen Leven” en „De Swigende Eede”, redactielid van „Dietsche Warande en Belfort” en „De Vlaamsche Vlagge”, hoofdbestuurslid van het Davidsfonds en het Westvl. stud. verbond. Haar zus werkte ook in de Meisjesbeweging, ook nog lang na 1919. (*Hooger Leven*, 3 januari 1914. *De Lelie*, februari 1914, p. 189. Informatie Mevr. Van Molle-Gijsen. *Katholieke Vlaamsche Meisjesbeweging. Uitgave van den Landsbond der Vl. Meisjes Oogst 1920*, p. 23 (PM, AMVC, M 43828). *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* (ook voor alle volgende personen).

2. M.-E. BELPAIRE, *Gestalten in 't verleden*, Brugge, 1947, p. 206, 253-254.

3. *Jaarverslag van de Antwerpse studentinnenbond 1914-1915*, - *Antwerpen Boven*, jrg. 3, 3, mei B 1915. Gesprek met H. Hendrix.

4. Schets rede M. Brughmans advent 1917 (PMB, AMVC, B 9081 H).

De naoorlogse landbondswerking startte trouwens in Antwerpen onder de leiding van dezelfde M. Brughmans.

Het verloop en de inhoud van de bondsvergaderingen waren een voortzetting van de vooroorlogse activiteiten. Het doel bleef „christelijke, ontwikkelde Vlaamse vrouwen te vormen, bewust van hun taak in de maatschappij”⁵. Op de „leerrijke” vergaderingen werd gezongen, voorgedragen en hielden de leden voordrachten over allerlei onderwerpen: Groeninge, Conscience, Rubens, Antwerpen, het lied in de huiskring, kunst in de opvoeding, lezen, de vrouw, het karakter, meisjes en de reinheid. Eén titel lijkt bijzonder interessant: „Wat is Vlaamsgezind-zijn?”. Zoals blijkt uit enkele fragmenten van twee redevoeringen van M. Brughmans - één gehouden op 16 september 1915 en één op een niet nader te identificeren datum -, was „zelfvorming de taak voor de meisjes want met de zoogenaamde politiek hebben meisjes zich niet te bemoeien”. „Klimop” voelde het als een plicht de vergaderingen te hervatten, „al was het alleen maar als een blijk van trouw aan de dierbare Vlaamsche gedachte”. De meisjes hebben slechts „te beminnen en God, het Volk, Vlaanderen en zelfs België vragen hen Vlaamsch te blijven in taal en zeden en gansch hun persoonlijkheid”. Ze moeten goede Vlamingen zijn „voor België's grootheid, want wie voor Vlaanderen voorspoed werkt, werkt voor België. Ze willen een België, een vaderland, waar Vlamingen en Walen elkaar kunnen beminnen en waar elke burger geeft wat hij kan omdat hij zichzelf is, Vlaming of Waal”.

Welke betekenis heeft dan een toespraak van een man als A. Borms in het licht van deze verklaringen? Want op 18 april 1915 sprak Borms voor de jaarlijkse algemene vergadering van „Klimop” in de Sint-Ludgardiszaal te Antwerpen over „De Vlaamsche Beweging in verband met den oorlog”⁶. Hierin huldigde hij de moedige daad van de Antwerpse meisjes om opnieuw te vergaderen. Hij drukte hen op het hart trouw te blijven aan hun overtuiging, want het Vlaamse programma bleef „in Vlaanderen Vlaams, niet Frans of Hoogduits worden, maar onszelf zijn”. Borms, toen nog een belgischgezind activist, sprak hier duidelijk uit wat later een ondertoon zou worden in de geschriften van vele, ook niet-activistische vlaamsgezinden: we strijden voor België om daarna ons recht te bekomen. Borms lijkt zich over de meisjes van

5. Schets redevoeringen M. Brughmans (ibidem).

6. Verslag en tekst in *Antwerpen Boven*, mei A-B en juni A 1915.

„Klimop” heen te richten naar het publiek, bestaande uit vooraanstaande vlaamsgezinden, o.m. de ouders van de meisjes.

De vraag waarom Borms op de jaarvergadering werd uitgenodigd, blijft onbeantwoord. Misschien ging het initiatief uit van Borms zelf, die in „Antwerpen Boven” - sinds medio april 1915 zijn blad - uitgebreide verslagen opnam over de werking van „Klimop”, althans in de mei- en juni-nummers van 1915. Daarna - het blad werd hoe langer hoe meer Duitsgezind - verschenen nog drie korte berichtjes: één over een vergadering van „Klimop” op 16 september 1915 in het oktobernummer en twee over een door „Klimop” in februari 1916 georganiseerde kunstavond in de februari-nummers van dat jaar⁷.

Een andere aanwijzing over de Vlaamsgezindheid van „Klimop” was de toespraak van pater D. Stracke op de hierboven aangehaalde kunstavond ten voordele van de Schamele Armen op 3 februari 1916⁸. Op deze manifestatie, die ook plaatsvond in de Sint-Lutgardisschool te Antwerpen, waren heel wat prominente Vlamingen - waaronder verschillende activisten - aanwezig, zoals A. Hendrix, F. Brabants, V. Maes, Th. Spaeninckx, K. Angermille, M. Rudelsheim, V. Jacobs, Mevr. Jul. Devriendt. De jezuïet sprak over „Het Onbewuste Koningchap”. De leden van de bond zagen er een aansporing tot zelfvorming in, vooral op godsdienstgebied. E.P. Stracke liet ook doorschemeren dat, in een tijd van geestelijk verval door het oorlogsgeweld, zielzuivering en zielsvorming helpen om de vaderlandslievende werking van verpleging en uitdeling beter te verrichten en dat ze zelfs beter zijn dan „oppervlakkige vaderlandsliefde”.

De tekst werd integraal opgenomen in het gematigd activistische blad „De Katholieke Vlaamsche Student”⁹.

Stond „Klimop” dan ook positief tegenover de vernederlandsing van Gent, maar zonder een standpunt in te nemen tegenover de Raad van Vlaanderen? In de eerste plaats moet gezegd worden dat de toespraak van Stracke niet werd gegeven in een verslag over de werking van „Klimop”, maar wel als afzonderlijk artikel, waarbij de kunstavond slechts in voetnoot even wordt vermeld. In het blad staat trouwens nergens enig bondsnieuws over de Meisjesbeweging. Er verschenen wel een paar artikels over meisjesstudenten, waarvan er twee rechtstreeks naar de Meisjesbeweging verwijzen. Onder het pseudoniem Dio schreef F. Coutele een dichtertlijk essay als welkom aan de vooroorlogse Meisjesbeweging¹⁰. Hij drukte zijn voldoening uit

over de ontwakking van de Vlaamse meisjesstudenten, die als vervlaamsings- en beschavingselement een belangrijke rol konden spelen voor de veredeling van het Vlaamse volk. Volgens hem bestond de Meisjesbeweging tijdens de oorlog niet meer, hoewel de studenten, waaronder hijzelf, moeite gedaan hadden om haar te doen herleven. Hij verzekerde echter „Le Havre” dat het nooit in hun bedoeling gelegen had van de bonden „activistische kernen” te maken.

In drie andere artikels werd de taak van de Vlaamse meisjes omschreven¹¹. Met vreugde werd geconstateerd dat tijdens de oorlog slechts hier en daar iets over de beweging werd gehoord. In een tijd van twist in het Vlaamse broederkamp liep ze immers het gevaar het werktuig te worden van één of andere partij. Ieder had het recht er zijn eigen sympathieën op na te houden, maar de Meisjesbeweging moest, trouw aan haar oorsprong en doel, verwijderd blijven van het politieke terrein, waar de schoonste denkbeelden en de beste krachten zouden ten onder gaan in nutteloze krachtverspilling. Zelfvervolmaking was de taak. Het tweede artikel was eveneens gericht aan de Meisjesbeweging, die een eigen opdracht had en wellicht naar duurzamer resultaten zou leiden dan het uitdagend publiek optreden van de jongens. Om deze idee te concretiseren werd de meisjes aangeraden aan beschavingswerk te doen, waarbij als eerste punt de zuivere uitspraak van het Nederlands diende nagestreefd te worden. Bovendien moesten de meisjes door hun gebed de culturele verfijning van Vlaanderen afsmeken. Het derde artikel richtte zich tot christelijke meisjes en jongens en spoorde hen aan in eenvoud hun plicht tegenover God te vervullen, aan zelfvervolmaking te doen en in spreken, daden en zeden eenvoudig Vlaams te zijn. De auteur van het eerste en laatste artikel was Frieda Vogel, pseudoniem van M. Brughmans¹². Het tweede artikel is niet getekend; inhoud en stijl wijzen wel op dezelfde schrijfster.

Een vijfde artikel over „Echte en onechte Vlamingen”, ondertekend door „Een Vlaamsch Meisje”, was een polemische en nogal verwarde aanklacht tegen schijnheilige Vlamingen, waarbij al te geestdriftige maar niet diep-overtuigde meisjesstudenten ook een veeg uit de pan krijgen. Een diepe overtuiging, gesteund op rechtvaardigheidsgevoel, vaderlandsliefde en geloof, was nodig¹³.

Twee conclusies dringen zich op. De voorzitter van „Klimop” had relaties met de gematigd-activistische kern te Antwerpen. Ze wilde echter niet dat de Meisjesbeweging als beweging een politiek standpunt innam; aan het ideaal van zelfopvoeding moest men trouw blijven. We beschikken inderdaad niet over een standpuntbepaling van „Klimop”. Maar men mag geredelijk aannemen

7. *Antwerpen Boven*, oktober B 1915 - februari A-B 1916. In *Ons Land*, de voortzetting ervan, verscheen niets meer over „Klimop”.

8. *Het Vlaamsche Nieuws*, 4-5 februari 1916. Gesprek met H. Hendrix.

9. *De Katholieke Vlaamsche Student*, jrg. 1, nr. 3-4, 25 december 1916, p. 50-68.

10. *De Katholieke Vlaamsche Student*, jrg. 2, nr. 2, Kerstmis 1917. Dit artikel werd onder dezelfde titel, *Laatslaapstertje*, in 1919 heruitgegeven als één der eerste uitgaven van de naamloze vennootschap De Standaard onder het pseudoniem W. Meyboom.

11. *De Katholieke Vlaamsche Student*, jrg. 2, nr. 3-4, Pasen 1918, p. 71-73, 74-76, 93-95. 12. J. BAERS en P. HARDY, *Lectuur-Repertorium*, dl. III, p. 2615, 3017.

13. *De Katholieke Vlaamsche Student*, jrg. 2, nr. 2, Kerstmis 1917.

dat de gematigd-activistische sympathieën van de leden van de bond - vermoedelijk volgden zij hun voorzitter - gekend waren. De oprichting vlak na de oorlog van een nieuwe katholieke Vlaamse meisjesbond „Dageraad” door de „vaderlandslievenden” en gericht tegen de „oude Klimop”, wijst eveneens in die richting¹⁴.

De tegenstellingen tussen „Dageraad” en „Klimop” zijn zeker niet typerend voor de hele beweging, maar toch interessant genoeg om er hier uitvoeriger op in te gaan. Antwerpen was tot in de jaren '20 toch ook het belangrijkste centrum van de beweging. In 1919 kende geen van beide bonden veel succes, omdat ze het publiek onder elkaar opdeelden. Deze toestand werd onhoudbaar. M. Brabants, lid van „Klimop”, zette daarom een als verzoeningspoging bedoelde voordracht- en muziekavond op touw. De viering had plaats op 19 mei 1919 in de de Boeckzaal te Antwerpen. Tot de tekstlezers behoorden onder meer J. Lannoo. De feestredenaar, priester E. Van de Perre, sprak over vrede en verzoening tussen de volkeren, de Belgen, Vlamingen en Walen, Vlamingen onderling en tussen de Vlaamse meisjes. Zijn broer, volksvertegenwoordiger dr. Van de Perre, sloot zich hierbij aan. Er werden ook telegrammen gestuurd aan de koning en de ministerraad om recht te eisen voor de Vlamingen. De verhoopde hereniging kwam echter nog niet tot stand. Maar op de landdag te Gent op 11 augustus 1919 kon men toch al verklaren dat de bonden „weldra zouden samengaan”.

De voorzitter van „Dageraad” was al in juni 1919 gekozen als gouvvoorzitster van de Antwerpse gouvbond. Het was trouwens in deze functie dat zij verslag uitbracht te Gent. Dit verslag werd in „Ons Vaderland”, de „Tolk van het Vlaamsche Front”, opgeschroefd tot een relaas over een „vete”, waarbij de christelijke verdraagzaamheid tegenover de „pekelzonde” van „Klimop” ver te zoeken was. In deze combattieve toon had de krant zich van bij het begin achter de heropbouw van de Meisjesbeweging gezet. Er werden raadgevingen gepubliceerd; alle inlichtingen over de herbeginende beweging werden op de redactie verwacht. Als gevolg van deze uitnodiging verschenen overzichten van de werking van de beweging. Enkele bonden maakten van de krant gebruik om hun stadsgenoten tot medewerking aan te zetten. „Ons Vaderland” trachtte veel meer dan „De Standaard” de Meisjesbeweging als organisatie op de been te helpen en propageerde tegelijk de zelfstandigheidsgedachte door ze als een essentieel onderdeel van de beweging voor te stellen¹⁵.

In de bonden zelf zag men de zaken helemaal niet zo scherp en werd een schikking getroffen: in de plaats van „Dageraad” zou een studiekring opge-

richt worden voor de vorming van Vlaamse vrouwen, die om de veertien dagen zou bijeenkomen¹⁶. Deze studiekring stond onder de bescherming van M.-E. Belpaire en werd geleid door pater C. Boschaerts. De leden van „Dageraad” konden ook overgaan tot „Klimop”, indien ze dat wensten. Voor de vernieuwde „Klimop”, opnieuw de enige katholieke Vlaamse meisjesbond te Antwerpen, werd een voor iedereen aanvaardbare leidster gevonden: J. Kerstens; ze bleef voorzitter tot einde 1922. Van de studiekring is in latere verslagen niets terug te vinden. Klaarblijkelijk werd er in de eerste plaats naar gestreefd de traditie verbonden aan de naam „Klimop” veilig te stellen. Bovendien moest zeker naar buiten toe de „eenheid” te Antwerpen getoond worden. Trouwens, veel meer dan om een discussie over de inhoud van de bondswerking - „Dageraad” en „Klimop” wilden hetzelfde doen! -, ging het, volgens de getuigen, om persoonlijke wrijvingen.

Keren we nu terug naar „Klimop” tijdens de oorlog. Afgezien van de maandelijkse vergaderingen en de reeds beschreven feestzittingen nam „Klimop” nog enkele initiatieven. Op 22 april 1915 ondernam de Antwerpse bond een uitstapje naar Lier, maar er is geen sprake van een ontmoeting met de Lierse „Rozenknop”¹⁷. Als we weten dat M. Laporta, de bezielster van deze bond, met haar familie in Engeland verbleef, kunnen we ons afvragen of die bond nog wel bestond. Van Turnhout was er op de Stracke-avond een afvaardiging van de meisjesbond onder leiding van Zuster Jozefa, de vlaamsgezinde directrice van het H. Graf te Turnhout¹⁸ aanwezig. Was het de vooroorlogse intra-muros-bond of de stadsbond? Legde de bond een grote activiteit aan de dag of bleef het bij deze ene gebeurtenis? Wellicht ging het hier ook weer om een uit persoonlijke contacten gegroeid eenmalig initiatief.

„Klimop” ging ook nog op bedevaart en op retraite¹⁹. Op de Rerum Novarum-herdenkingen van 1915-1916-1917 sprak Th. Spaeninckx voor de meisjes; op 16 september 1915 werd de tweede verjaardag van de landdag te Oostakker gevierd. In 1917 gaf de bond zijn „Standregels” uit²⁰. Deze waren wellicht een herwerkte versie van de vooroorlogse statuten. Van politieke strekking geen sprake.

16. Redevoering M. Brughmans (niet gedateerd) (PMB, AMVC, B 9081 D). Julia Kerstens, uit een niet Vlaams-actieve familie, kwam tot de beweging via de voorzitter van „Dageraad”.

17. *Antwerpen Boven*, juni A 1915.

18. Gesprek met H. Hendrix.

19. *Antwerpen Boven*, juni A 1915. Verslagen door M. Brughmans (PMB, AMVC, B 9081 H). A. DOSEEL-TIJSMANS, *De Katholieke Vlaamsche Meisjesbeweging sedert haar ontstaan tot eind 1923*, Gent, 1924, p. 60. In 1917 moeten de meisjes geweten hebben dat Sp. activistisch was: op 18 januari wist men het achter het front en op 18 september wist Van Cauwelaert dat Mercier maatregelen genomen had tegen Sp. en hoe de Vlamingen reageerden (zie L. WILS, *Flamenpolitiek en activisme*, Leuven, 1974, p. 181, 206).

20. *Standregels Klimop*, uitg. K. Dirix-Van Rieth, 13.2.1917 (PK, AMVC, K50).

14. *Verslagboek van de Landsbond voor Katholieke Vlaamsche Meisjes van Pasen 1919 - 1920* (PM, AMVC, M 43828). *De Standaard*, 21 mei 1919. *Ons Vaderland*, 23 mei - 12 augustus - 24 augustus 1919. Gesprek met B. Brabants en J. Kerstens.

15. *Ons Vaderland*, 14 januari - 28 februari - 7 maart - 9 maart - 14 maart - 17 april - 19 april - 9 mei 1919.

Belangrijk was wel artikel vier: een meisje kon lid worden en blijven als ze minstens vijftien jaar oud was, katholiek en vlaamsgezind, en aan een katholieke middelbare school studeerde of zich nog met één of andere studie bezighield.

In de loop van 1915-1916 deed M. Brughmans nog pogingen om andere meisjesbonden in het Antwerpse te doen herleven, doch zonder succes²¹. De oproep die ze in 1917 deed, om in de vroegere meisjeskringen gebedenbonden op te richten, zou meer navolging gekend hebben. Maar alleen over een gebedenbond te Antwerpen waren sporen terug te vinden²². Wanneer de bond „Vlaanderen aan Christus” onder de leuze „Ons toekome Uw rijk” opgericht werd, is niet duidelijk. Naam, organisatie en doel kwamen overeen met de onder impuls van E. Van der Hallen gestichte gebedenbonden in het Sint-Gummaruscollege te Lier, het O.-L.-Vrouwcollege te Turnhout²³. Voor zover we weten, was er noch bij de stichting, noch later samenwerking. In een redevoering na de oorlog bij de herstelling van de gebedenbond, zei M. Brughmans alleen dat „op het voorbeeld van collegestudenten Vlaamse vrouwen en meisjes uit Antwerpen hun verdienste wilden verenigen”. Het doel was te bidden „voor de geestelijke verheffing van hun volk om leniging van al zijn ellenden” en „de oneindige verdiensten der H. Communie op te dragen voor het welzijn van hun volk”. De bond kwam vermoedelijk (zo werd hij toch na de oorlog gereorganiseerd) om de drie maanden bij elkaar. De leden waren verdeeld in groepjes van zeven onder de leiding van een ijveraarster en betaalden haar een maandelijks bijdrage. Iedere week droeg elk lid een communie op voor een bepaalde intentie, die kenbaar werd gemaakt met briefjes. Zo werd er gebeden voor „onze vrijheid, voor de zegespraal van het recht, voor den vrede op aarde, voor onze soldaten..., voor onze gewonden en zieken, voor de doden, ... gevangenen en noodlijdenden, priesters en kloosterlingen, ... sociale werkers en leiders onzer beweging, ... allen die ons volk moeten leiden”.

Deze bond was werkelijk een getrouwe kopie van de gebedenbonden van de jongens. Zo kon hij ook de vlaamsgezindheid versterken. De meisjes konden immers net als de jongens in het bepalen van de intenties hun visie op de Vlaamse beweging verwerken: bidden voor „de leiders onzer beweging” laat vele interpretaties toe!

In de andere gouwen, waarover minder gegevens beschikbaar zijn, was er minder leven dan in Antwerpen. „De bloeiende Hazelaar”, de stadsbond van Hasselt, hervatte vanaf februari 1915 zijn

maandelijks vergaderingen onder de leiding van L. Leen²⁴. De bond hield het bij de vooroorlogse culturele zelfvorming. In juli 1916 werd de werking stopgezet. Dit was wellicht het gevolg van het optreden van kardinaal Mercier, die in juli 1916 de oprichting en de werking van katholieke studentenbonden in het aartsbisdom verbood²⁵. In Limburg gaf bisschop Rutten de clerus richtlijnen om te ageren tegen het activisme, maar hij moedigde de loyale Vlaamse beweging aan²⁶. Zoals bij de jongens heeft dit optreden allicht invloed uitgeoefend op de meisjesbond te Hasselt.

In Oost-Vlaanderen werd een bond gesticht door M. Haegens in 1915 in Zele²⁷. Tot wanneer de bond actief bleef is niet duidelijk. Over de strekking van de bond bestaat er minder twijfel. Zelfs al werd ook hier aan zelfvorming gedaan, M. Haegens kwam uit een activistische achtergrond. Haar broer, G. Haegens, student te Gent, hield in een zitting van de plaatselijke studentenbond een pleidooi voor bestuurlijke scheiding, waarin het optreden van de Raad van Vlaanderen werd goedgekeurd. Hij werd echter door de bond niet gevolgd²⁸.

In Lokeren vergaderde „Bloeiende bloemen” vanaf 8 september 1916 en dit tot het einde van de oorlog²⁹. Deze bond zou zich dus helemaal niet gestoord hebben aan de kerkelijke richtlijnen, noch reactie ondervonden hebben vanwege ouders. Naarmate het activisme zich verder in de collaboratie engageerde, werd ook de weerstand van vele ouders ertegen groter³⁰. In de studentenbonden is de weerslag hiervan vast te stellen; bij de meisjes niet.

In West-Vlaanderen werd een intra-muros-bond gesticht: „De Rodenbachzusters”, opgericht door vijf leerlingen in de kostschool van de Dames van de H. Familie te Tielt in februari 1917³¹. De meisjes, die in het geheim vergaderden, lazen oude nummers van „De Vlaamsche Vlagge” en „De Vlaamsche Keikop”, vooroorlogse Vlaamse brochuurtes en de Brief aan de koning van J. Destrée. Ze volgden op gestelde tijden de mis voor een bepaalde intentie en baden voor Vlaanderen. „De Rodenbachzusters” trokken naar huis met het vaste voornemen om elk gedurende de paasvakantie een bond op te richten in hun dorp. Drie van de vijf slaagden in Waregem. Ze werden tegengewerkt

24. A. DOSFEL-TIJSMANS, *o.c.*, p. 84.

Lutgart Leen was vermoedelijk de dochter van E. Leen, vlaamsgezind drukker-uitgever te Hasselt.

25. R. BOUDENS, *Kardinaal Mercier en de Vlaamse Beweging*, Leuven, 1975, p. 134-135. L. VOS, *o.c.*, p. 73-74.

26. L. VOS, *o.c.*, p. 75-77.

27. A. DOSFEL-TIJSMANS, *M. Gravez-Haegens, - Enc. VI. Bew.*, dl. I, p. 613-614. Magda Haegens, echtgenote van Gravez, voorzitter van „De Denderlelie” te Aalst vanaf 1922, ondervoorz. van de meisjesbeweging vanaf 1926; stichtte het Vlaams Nationaal Vrouwenverbond, afdeling van het V.N.V., in 1930. Gesprek met M. Haegens.

28. L. VOS, *o.c.*, p. 78.

29. A. DOSFEL-TIJSMANS, *o.c.*, p. 44.

30. L. VOS, *o.c.*, p. 76.

31. J. PUTMAN, *Herinneringen aan de K. Vl. Meisjesbeweging (1926)* (PJP, pers. arch. M. Van de Walle). *Gudrun*, jrg. 33, 3/4/5, mei-juni-juli 1953, p. 29.

21. A. DOSFEL-TIJSMANS, *o.c.*, p. 59.

22. Ontwerp Standregels „Vlaanderen aan Christus” - Rede M. Brughmans bij herstelling na de oorlog (PM, AMVC, M 43828 - PMB, AMVC, B 9081 H).

23. L. VOS, *Het Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond 1914-1935*, D1. I, p. 83-86 (onuitg. doct. verhandeling, Leuven, 1980). P.J.A. NUYENS (ps. P. Van der Heyde), *De roeping van de student, - Gedenkboek Ernest Van der Hallen*, Antwerpen, 1958, p. 31.

door de plaatselijke geestelijkheid en de zusters en kregen geen proost en geen zaal. De hoofdonderwijzer te Waregem, wiens dochter lid was geworden van de bond, stelde zijn huis en een lokaal in de gemeenteschool van de jongens ter beschikking voor de vergaderingen. De bond, een kring van meisjesstudenten tussen vijftien en achttien jaar, legde dezelfde activiteit aan de dag als „De Rodenbachzusters” te Tielt en kreeg dezelfde naam. Aanvankelijk een vakantiebond, breidde de Waregemse kring zijn werking uit, nadat J. Putman, de stuwkracht van de twee bonden, wegens ziekte de kostschool had verlaten; de kern te Tielt verdween vermoedelijk³². De nieuwe „Rodenbachzusters” hielden op 11 juli 1917 een feestje. J. Putman werkte mee aan de redactie van „Ter Waarheid”, een blad voor de studenten, oud-studenten en Rodenbachzusters, opgericht door de studentenbond van Waregem³³.

Over de strekking van de meisjesbond getuigde J. Putman: „Van het activisme wisten we zeer weinig. Ik herinner me toch eens gesproken te hebben over Dosfel en Depla, waar ik weinig van wist, ik zei maar alleen dat ik niet kon ingaan op die algemene veroordeling. Maar ik wist en begreep er zeer weinig van en zo de andere meisjes. Wij stonden alleen niet vijandig. Dat weet ik zeer goed”. Aangezien we over geen ander getuigenis beschikken, moeten we genoegen nemen met deze subjectieve uitlating van de Vlaams-nationalistische propagandiste die J. Putman geworden was, toen ze deze verklaring schreef. Haar bond bleef vergaderen tot het einde van de oorlog.

Te Brussel stichtte M. Ceulemans in 1917 een meisjesbond, „Nieuwe Lente”³⁴. De leden deden aan zelfvorming, vooral op gebied van kunst. Lid waren onder meer E. Gyssels, dochter van W. Gyssels, leider van het activistische „Zelfstandig Vlaamsch- Geïllustreerd Weekblad Vlaamsch Leven”, en E. Ver Hees, dochter van F. Ver Hees, lid van de Raad van Vlaanderen en leider van de katholieke groep „Vrij Vlaanderen”. De bond had via H. Hendrix contact met „Klimop” te Antwerpen en kreeg zo de standregels van de Antwerpse bond. De bond ontstond in de kringen van de Brusselse activisten. Volgens het getuigenis van M. Ceulemans groeide de idee bij de meisjes die met hun ouders meegingen op de zondagse wandeltochten in het Zoniënwoud. Hieraan namen deel: J. Van Den Eynde, W. Gyssels, E. Ver Hees, F. Heuvelmans, J. Lambrichts, Pletinckx, de familie Reinhard, J. Spincemaille, E. Wagemans. Onvermijde-

lijk ondergingen de meisjes de invloed van hun milieu, maar - voor zover we weten - namen ze als bond geen standpunt in en hielden het bij zingen en voordragen.

Een aparte plaats in dit overzicht krijgt de zogenaamde „activistische” meisjesbond „Dakerlia” te Gent. Wat met dit activisme bedoeld werd, is niet duidelijk³⁵. Misschien was het dezelfde kring als de meisjesbond in de „Activistenschool” of „Vlaamsche School voor meisjes” te Gent. Dit privé-schooltje werd opgericht in 1916 en omvatte lager en middelbaar onderwijs. Het was gelegen tegenover de Vlaamse Normalschool, waar R. De Guchteneere directrice was, en stond hiermee in nauw contact. Een tiental leerlingen van het schooltje vergaderden elke week: ze deden aan taalstudie, droegen voor en zongen. Aangezien de lessen gevolgd werden door dochters, zusters en kennissen van activisten, behoorden de leden van de bond tot de activistische kring te Gent. Maar volgens onze getuige waren ze te jong - veertien tot zestien jaar - om de politieke situatie te vatten. Trouwens, het schooltje heeft alles samen amper één jaar standgehouden.

Wezen en doel van de Katholieke Vlaamse Meisjesbeweging bleven dezelfde als vóór de oorlog. Van publiek optreden was er buiten de Antwerpse bond niet veel sprake.

De meisjesbonden legden, veel meer dan de studentenbonden, uitsluitend de nadruk op de zelfvorming van de leden. Te Antwerpen, Brussel en Gent was er contact met de activistische groepen. Behalve van Waregem (en Zele?), dat sympathie had voor de activisten, weten we van andere bonden niets. Het was pas na de oorlog dat de meisjesgilden openlijk een standpunt hebben ingenomen tegenover de politieke tegenstellingen bij de flaminganten. Hierbij zal een conflict groeien tussen de twee groepen van de beweging: Antwerpen, vóór en tijdens de oorlog de levendigste gouw, en West-Vlaanderen, opgekomen op het einde van de oorlog. Van de vooroorlogse bonden kan men zeggen dat ze verenigd waren in een - hoewel losjes - georganiseerde beweging. Tijdens de oorlog was er voor de negen bonden van een landsbond of gouwbond geen sprake. De beweging zou helemaal opnieuw moeten opgebouwd worden na de wapenstilstand. De dubbelzinnigheid, die tijdens de oorlog al tot uiting was gekomen, zou zich daarna nog versterken: de beweging wilde zich op een afstand houden van elk politiek engagement, maar liet toch duidelijk haar sympathie én verbondenheid met de radicale vleugel binnen het Vlaamse kamp blijken. Deze ambiguïteit veroorzaakte later spanning en afsplitsing.

Antwerpen

H. VERBANCK

32. Julia Putman was de dochter van de vlaamsgezinde uitgever P. Putman en zuster van de letterkundige W. Putman.

33. Noch van het blad, noch van de studentenbond zijn meer gegevens te vinden. Volgens L. VOS, *o.c.*, p. 78-81 was er zelfs geen bond.

34. M. CEULEMANS, *Onuitgegeven memoires*, p. 93-98 (PMC, KADOC, Leuven). Encyclopedie van de Vlaamse Beweging.

35. M. DE VLEESCHOUWER, *Vijfentwintig jaar Vlaamse vrouwen- en meisjesbeweging*, - *Gudrun*, jrg. 18, 11, september 1937, p. 298. Gesprek met C. Thiel.